

90-річчя академіка Національної академії наук України Олексія Семеновича Онищенка

17 березня 2023 року – знаменна дата для великого співтовариства науковців і працівників інформаційно-бібліотечної сфери України. Виповнилося дев'яносто років Олексію Семеновичу Онищенку – визначному вченому в галузі філософії, культурології та соціальних комунікацій, талановитому організатору науки й бібліотечної справи. Свій поважний ювілей О. С. Онищенко – доктор філософських наук, професор, орденносець, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік НАН України – зустрічає, повсякденно працюючи разом із колегами у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського над реалізацією нових дослідницьких проєктів.

Секрет надзвичайно плідного творчого довголіття патріарха української бібліотечної науки – у відданості Олексія Семеновича науці і бібліотечній галузі, масштабності його знань і обдарувань, високій світоглядній, інтелектуальній культурі, широті дослідницьких інтересів, загостреному відчутті нового, а разом із тим – у мужності, чоловічій твердості характеру, стійкості до життєвих випробувань і переконаності у правоті нашої спільної справи, у необхідності озброєння співвітчизників знаннями на рівні зростаючих вимог сучасної інформаційної революції.

Олексію Семеновичу притаманно бачити проблеми життя українського суспільства й наукового поступу у всьому комплексі їх складних взаємозв'язків, розуміти близькі і віддалені перспективи, спрямовувати зусилля колег і однодумців на вирішення найважливіших завдань. Він належить до когорти вчених, які ніколи не припиняють наполегливо вчитися новому, творчо розбудовувати свою майстерність і, у наполегливій праці й творчому спілкуванні з науковим співтовариством, щедро передавати свої знання і багатий досвід учням, сприяючи їх науковому зростанню.

Ці риси особистості О. С. Онищенко сформувалися і утвердилися впродовж довгого шляху вченого-дослідника, організатора науки, громадського діяча, наставника і вихователя.

Уродженець села Рудка на Полтавщині, О. С. Онищенко належить до покоління, чие дитинство і юність обпалене нелегкими випробуваннями Другої світової війни і тяготами повоєнних років, які привчили його до твердості, наполегливості й цілеспрямованості, а разом із тим виховали постійну готовність до співпраці і допомоги, розуміння людей, чуйність до їхніх потреб. Замолоду О. С. Онищенко, вихованець історико-філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, пройшов ще одну велику життєву школу, працюючи серед широкого громадського загалу кореспондентом обласної газети на Тернопільщині.

Більш як шістьдесят років Олексій Семенович віддав служінню українській науці і культурі, уособлюючи своїм життям і творчою працею нерозривний зв'язок кількох поколінь трудівників. Його наукове становлення відбулося в 60 – 70-х роках ХХ ст. в академічному Інституті філософії, у роки високого піднесення знаної далеко за межами України Київської філософської школи. Тут він пройшов шлях професійного зростання від аспіранта до кандидата (1962) і доктора наук (1975), професора (1976), заступника директора з наукової роботи. Йому належить помітний внесок у вивчення проблем розвитку духовної культури особи, місця у ній релігійності і обрядовості, змін світоглядних орієнтирів і способу життя, еволюції масової свідомості під впливом процесів науково-технічної революції. Здобутий досвід наукової і організаційної роботи вчений реалізував у 80-х роках ХХ ст., працюючи директором Міжреспубліканського філіалу Академії суспільних наук у м. Києві. У цей час О. С. Онищенко утвердився як вчений-соціогуманітарій широкого профілю.

Найбільшою мірою талант О. С. Онищенко розкрився в роки незалежності України. З його діяльністю пов'язана ціла епоха у розвитку бібліотечної і загалом науково-інформаційної системи України як незалежної держави в умовах крутих зламів, покликаних процесами інформаційної революції, поширенням у бібліотечній справі новітніх технологій, становленням інформаційного суспільства.

Очолити на запрошення Б. Є. Патона у 1992 р. головну академічну бібліотеку, Олексій Семенович теоретично обґрунтував і реалізував у ній принципово нову концептуальну модель української бібліотеки ХХІ ст. як інфополісу – науково-дослідного, інформаційного, видавничого й культурно-освітнього комплексу, діяльність якого спрямована на забезпечення на новітніх комп'ютерних технологічних засадах швидко зростаючих потреб української науки, освіти й культури, управління і економіки, підтримку інноваційного розвитку.

Завдяки енергійним зусиллям Олексія Семеновича у 1996 р. Указом Президента України було відновлено високий правовий статус найбільшої Бібліотеки України як національної установи, який вона мала ще при її заснуванні у 1918 р. Тим самим Національна бібліотека України, яка носить нині ім'я свого основоположника В. І. Вернадського, повернулася до престижного кола національних

бібліотек світу, у якому посіла за обсягами і значимістю своїх зібрань почесне місце серед двадцятки найголовніших. Вже впродовж першого десятиліття незалежності України під керівництвом О. С. Онищенко Бібліотека, яка здобула серед громадськості промовисте ім'я – «Вернадка», не лише перетворилася на значущу соціальну, інформаційну і культурну інституцію загальнодержавного масштабу, але й по суті відродилася як головний науковий центр дослідження національної рукописної і книжкової спадщини України, бібліотечно-інформаційної справи, бібліографознавства та архівознавства. Свідченням визнання її високого авторитету у світовому науковому співтоваристві стало членство НБУВ у провідних міжнародних бібліотечних організаціях, розвиток співпраці з багатьма першорядними зарубіжними науковими бібліотеками і дослідницькими центрами Європи, Америки і Азії. О. С. Онищенко було обрано членом Європейської академії наук, мистецтв і літератури.

За ініціативою О. С. Онищенко у складі Бібліотеки створено науково-дослідні інститути: рукопису, архівознавства, біографічних досліджень, організовано науково-виробничі центри: бібліотечно-інформаційних технологій; консервації та реставрації; культурно-просвітницький та редакційно-видавничий, започатковано роботу спеціалізованих науково-аналітичних підрозділів – Фонду Президентів України, Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, а також Національної юридичної бібліотеки. Широко розгорнулася підготовка кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру і докторантуру, започатковано роботу спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських і докторських дисертацій з історичних та технічних наук, розпочато щорічне проведення представницьких міжнародних наукових конференцій.

Тоді ж було розгорнуто випуск цілого комплексу фахових наукових видань Бібліотеки – журналу «Бібліотечний вісник», збірників «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», а також кількох серій друкованих та електронних науково-аналітичних збірників та бюлетенів. На рубежі століть під керівництвом О. С. Онищенко в цілому реалізовано перший етап розгортання електронних науково-інформаційних ресурсів НБУВ, закладено основи і сформовано наукові колективи, які нині успішно продовжують розбудову її унікального загальнонаціонального науково-інформаційного комплексу, яким користуються у своїй роботі сотні тисяч науковців і освітян в Україні та за її межами.

Перетворення Бібліотеки на багатопрофільний науково-інформаційний центр із правами академічного інституту відкрило шлях у науку не одному поколінню її працівників. Олексію Семеновичу – талановитому вчителю і наставнику – належить вагомий особистий внесок у підготовку цілої плеяди висококваліфікованих спеціалістів, які нині плідно працюють у бібліотечно-інформаційній справі.

Свідченням визнання високого авторитету Олексія Семеновича стало обрання його у 1994 р. членом-кореспондентом, а у 1997 р. – академіком НАН України. Наукове співтовариство знає і шанує його не лише як визначного вченого-культуролога, організатора бібліотечної, науково-інформаційної справи, але і як одного з про-

відних українських учених-соціогуманітаріїв, генератора нових ідей, талановитого організатора академічної науки в Україні. Від 1998 р. більш ніж півтора десятиліття О. С. Онищенко був членом Президії НАН України, обіймав посаду академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права, працював заступником, а також виконувачем обов'язків голови Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України. Йому належить вагомий внесок у розбудову нових наукових напрямів, необхідних для поступу України як суверенної європейської держави, вироблення стратегії піднесення не лише академічної науки, але й гуманітарної сфери України в цілому. За діяльної участі Олексія Семеновича Академією було підготовлено низку концептуальних документів державного рівня та національних доповідей із найбільш гострих і актуальних проблем суспільного, політичного, культурного розвитку України.

Олексій Семенович – успішний учений-теоретик бібліотечно-інформаційної справи, дослідник історії української науки, здобутки якого базуються на залученні до наукового обігу і аналізі великих обсягів документів та матеріалів, глибокому проникненні у сутність досліджуваних явищ і процесів. У центрі його наукових інтересів знаходяться проблеми історичного досвіду, завдань і перспектив розвитку української академічної науки, соціальних комунікацій, а також інформаційної революції, формування суспільства знань, зміцнення інформаційного суверенітету й безпеки України. Він є автором і співавтором більш як 700 наукових праць, у тому числі понад 50 монографій. За його ініціативою та активною участю було започатковано низку фундаментальних науково-видавничих проєктів і серед них – видання багатотомної документальної серії «Історія Національної академії наук України».

Нині О. С. Онищенко продовжує невтомно працювати. З 2013 р. він почесний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, головний науковий співробітник її Інституту архівознавства, з 2015 р. – радник Президії НАН України. Під його керівництвом підготовлено сім томів до унікального ювілейного багатотомного академічного видання «Вибраних творів» В. І. Вернадського – великого вченого ХХ ст., засновника і першого президента Української академії наук (2014), у наступні роки – кілька томів його листування з українськими вченими і громадськими діячами. Саме ці видання повною мірою повернули ім'я В. І. Вернадського його Батьківщині. О. С. Онищенко належить значний особистий внесок у підготовку серії історичних праць і документальних видань, присвячених 100-річчю Національної академії наук України, яке відзначалося у 2018 р.

Вагомим є внесок Олексія Семеновича у згуртування українського наукового співтовариства, розвиток його зв'язків із провідними міжнародними науковими та бібліотечними організаціями. Він є багаторічним головою Українського комітету славістів, заступником голови Комісії НАН України з розробки наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, віце-президентом Товариства «Знання» України. Впродовж багатьох років О. С. Онищенко був членом Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, Національної комісії з питань закордонних українців,

Української національної Пагуошської групи, Української національної комісії з питань правопису, Міжвідомчої комісії з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидавництва та книгорозповсюдження, Українського міжнародного комітету з питань науки і культури, очільником міжнародної ради директорів академічних наукових бібліотек та інформаційних центрів, був членом Науково-видавничої ради та багатьох інших наукових рад НАН України.

Визначний внесок О. С. Онищенко у *соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, у поступ української науки*, його вагомі здобутки у дослідженні і збереженні національного культурного надбання, багаторічна плідна наукова і громадська діяльність відзначені орденами князя Ярослава Мудрого III, IV та V ступенів, орденом «За заслуги» II та III ступенів, іншими державними нагородами, Державною премією України в галузі науки і техніки за розробку у складі колективу вчених НАН України проблем *фізичних методів і комп'ютерних засобів реєстрації, зберігання та використання великих обсягів інформації* (2008). У 2019 р. О. С. Онищенко став лауреатом вищої, найпочеснішої нагороди Національної академії наук України – Золотої медалі імені В. І. Вернадського.

Олексію Семеновичу належить доленосна роль у житті кількох поколінь українських учених, бібліотекарів, працівників освіти і культури, усіх, кому пощастило з ним співпрацювати, для кого він як мудрий учитель і наставник, чуйна і завжди готова допомогти людина, відкрив широкі шляхи особистісного і професійного зростання.

Наукова громадськість, колеги, друзі, численні учні вітають Олексія Семеновича – вченого, відданого патріота Батьківщини, людину високої громадянської звитяги – з ювілеєм, від щирого серця бажають йому міцного здоров'я, бадьорості духу, благополуччя, плідного творчого довголіття, нових здобутків на благо вітчизняної науки і культури.

*Колектив Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського*